

Norrön poetik och poesi

Margaret Clunies Ross. *A History of Old Norse Poetry and Poetics*.
Cambridge: D.S. Brewer, 2005. X + 283 s.

Recenserad av Karl G. Johansson

I internationell forskning om Nordens historia, språk och litteratur har studier av edda- och skaldediktning en viktig placering. Medan skandinavisk forskning har blivit allt mer sällsynt under de senaste decennierna på ett område där Skandinavien tidigare var framträdande har forskare med engelska och tyska som modersmål intagit de ledande positionerna. Här framstår Margaret Clunies Ross som en av de främsta. Hennes bok om *Skáldskaparmál* från 1987 och de två volymerna med titel *Prolonged Echoes* från 1994 och 1998 är centrala bidrag till de senaste decenniernas forskning om skaldediktning och mytologi. Hennes nya bok närmar sig åter de centrala frågorna som rör den norröna poesin; nu kombinerar hon emellertid sina insikter från detta område, dokumenterade i de två senare volymerna, med studier i den norröna poetiken, vilket närmast knyter an till boken om *Skáldskaparmál*. Det är därmed ingen överraskning att boken i många avseenden är stimulerande och intressant, och att den ger insikter i den norröna poesin och poetiken. Samtidigt är det emellertid en problematisk bok. Den framstår alltför mycket som en kompilation av ett antal föreläsningar, något som den i utgångsläget även tycks ha varit, och i vissa avseenden ger den dessutom ett obearbetat intryck.

Margaret Clunies Ross inleder sin bok med att konstatera att norrön poesi och poetik "was one of particular importance to the Viking Age and medieval societies of Scandinavia, and nowhere was it more significant than in Iceland, from where the major part of our extant textual evidence derives" (1). Första kapitlet i boken behandlar så detta material bland annat i en ingående diskussion om uppdelningen mellan skalde- och eddadikt. Här presenteras dessutom utgåvor av det aktuella materialet. I ett andra kapitel diskuterar Clunies Ross hur den inhemska terminologien, t.ex. titlar på enskilda dikter, bruket av versmått etc. kan säga något om hur dikternas samtid har sett på indelningen i olika typer av diktning. Här får skaldedikten den grundligaste behandlingen medan eddadiktningen diskuteras mer i förbigående. Detta gäller i än högre grad för det tredje kapitlet som diskuterar genrer och undergenrer i just skaldediktningen i ett försök att urskilja samtidens uppdelning i dikttyper. Här presenteras bland annat *mansöngskvæði*, kärleksdiktning, och diktning relaterad till, och sannolikt framförd vid, kungars och hövdingars hirdar. I kapitel fyra behandlar författaren bruket av dikter i det bevarade sagamaterialet. Här diskuteras dikternas autenticitet och hur medeltidens författare använde sig av dikterna i sina arbeten. Bokens femte kapitel behandlar den norröna poetikens estetik. Kapitlet inleds med en diskussion om synen på poeten som hantverkare men också med gudomlig inspiration. Därefter presenteras bruket av kenningar och heiti och relationen mellan dessa och den mytisk-heroiska bakgrundskunskap som

de förutsätter hos skald och åhörare. I kapitel 6 går författaren vidare med att behandla kristendomens inflytande på norrön poesi. Härfter följer tre kapitel där aspekter på det författaren kallar "Poetics and *Grammatica*" diskuteras ingående. Det första av dessa ger en allmän presentation av poetik och grammatik i 1200-talet, därefter följer ett särskilt kapitel för Snorri Sturlusons *Edda*, och slutligen behandlas den tredje och fjärde grammatiska avhandlingen i kapitel 9. Ett tionde kapitel ger en överblick över det författaren kallar "The Icelandic Poetic Landscape" under 1200- och 1300-talen. Boken avslutas med en kort sammanfattande diskussion i kapitel 11 där författaren starkt betonar hur viktig norrön poesi har varit i det skandinaviska, och särskilt då det isländska, samhället under medeltiden. I ett appendix diskuteras Snorri Sturlusons syn på figurativt språk, en diskussion som knyter an till främst kapitel 7 där Snorris *Edda* har behandlats.

I inledningen av boken ger Margaret Clunies Ross en tydlig deklaration om hur och varför boken tillkommit. Det framgår att delar av boken baserar sig på en föreläsningsserie som hölls vid universitetet i Bonn under författarens vistelse där 2000–2001. Här framkom behovet av en bok som behandlade poesi och poetik samlat, något som tidigare inte har gjorts. Målgruppen för boken anges därefter som "specialists in the field and [...] non-specialists and students" (vii). Syftet med boken framstår därmed som högst ambitiöst samtidigt som målgruppernas heterogenitet i utgångspunkten presenterar vissa problem. Hur förena ny forskning som kan möta specialisternas förväntningar samtidigt som icke-specialister och studenter ska ha glädje och nytta av boken? I introduktionskapitlet diskuteras syftet närmare (3). Här anges perioden som ska behandlas, från det författaren kallar "the oral phase of Old Norse poetic composition and theory" över litteraricering och kristning till det sena 1300-talet. Boken kommer därmed också att behandla de förändringar denna poesi genomgick under de ca femhundra år som den var produktiv. Clunies Ross betonar emellertid:

At the same time, the book is not only a historical survey. It attempts to explain why poetry was so important to people in medieval Scandinavia and it explores indigenous understandings of what poetry was, what it was good for, and why people practised it. (3)

Det är alltså frågan om en bok med hög ambitionsnivå. Det kan dock invändas att boken inte helt lever upp till sitt första syfte, att ge en översikt över poesi och poetik från 800-talet och fram till slutet av 1300-talet. Eddadikten får förvisso en grundlig behandling men främst är det skaldedikten som står i fokus.

Relationen mellan edda- och skaldedikt är intressant och har ofta varit diskuterad i tidigare forskning. Indelningen i två separata genrer av diktning som är en konstruktion av senare århundradens syn på dikterna tycks förvisso ha stöd också i hur dessa förekommer i det bevarade materialet och hur de behandlas av samtiden. Clunies Ross inleder med att konstatera att "[i]t will emerge in the course of this discussion that no one criterion divides eddic-type poetry from that usually called skaldic" (7). Det framgår emellertid i behandlingen av de dikter som räknas till den tidigare genren att författaren främst ser dem som överbringare av äldre traditioner och myter, inte som i sig själva intressanta för den poetik som framträder i 1200- och 1300-talets avhandlingar. Clunies Ross konstaterar exempelvis om relationen mellan Snorri Sturlusons *Edda* och förekomsten av eddadikter i handskrifter som innehåller denna:

It is probably because Snorri Sturluson made such great use of eddic poetry in his *Edda* that two of the manuscripts that contain Snorri's *Edda* also contain additional

poems conforming to the same general type as those in the Codex Regius anthology. Thus the Codex Wormianus (AM 242 fol., designated W) of the mid-fourteenth century contains an incomplete text of the poem *Rígsþula* ('The Rigmarole of Rígr'), which tells how the god Heimdallr, calling himself Rígr, visited a socially stratified human society, comprising slaves, free farmers and aristocrats, and begot an heir on a woman from each class [...]. (8)

Intressant för just placeringen av *Rígsþula* i Codex Wormianus är emellertid att dikten av allt att döma fyller en funktion i den poetik som compilationen utgör och som inte rör det mytologiska innehållet (se Johansson 1998). Handskriftens kontext med texter om poetik och grammatik, som ofta lokaliseras till det benediktinska klostret Þingeyrar på norra Island vid mitten av 1300-talet, tyder snarast på att dikten nu, i det sista skedet av den period som Clunies Ross behandlar i sin bok, har uppfattats inte som en mytologisk källa utan just som en del av en poetik. Det ska här också nämnas att sammankopplingen av Rígr och Heimdallr, som författaren tydligen uppfattar som given, inte är utan invändningar, den förekommer i en prosainledning till dikten och framstår som en produkt av compilationens redaktör.

Ett forskningsområde där diskussionen har varit ytterst livlig de senaste decennierna rör relationen mellan förmentligt muntlig tradition och skriftliggörelsen av denna under tidig medeltid. Detta är i hög grad relevant för traderingen av edda- och skaldedikter även om forskningen på skandinaviskt område är mer blygsam än den som presenterats för exempelvis anglosaxisk och anglonormandisk forskning (se. t.ex. O'Brien O'Keefe 1990; Coleman 1996; Amodio 2004).

Clunies Ross diskuterar dock egentligen aldrig förutsättningarna för den muntliga traditionen, den anses snarast för given. Hon kan därmed följa traditionen inom norrön forskning och datera de bevarade edda- och skaldedikterna inom en period från 800-talet till slutet av 1300-talet. Denna hållning blir emellertid enligt min mening problematisk med utgångspunkt i den nämnda forskningen om muntlig tradition och skriftkultur under medeltiden. Här nöjer jag mig med att anlägga ett av flera möjliga kritiska perspektiv som Clunies Ross' diskussion öppnar för, nämligen synen på hur den muntligt traderade diktningen har förhållit sig till kristnandet.

En utgångspunkt för diskussionen kan vara ett påstående som inte är direkt från Clunies Ross utan snarare har anförts utan vidare reflektion av ett flertal forskare, men som vid närmare granskning torde vara problematiskt. Clunies Ross påpekar i en fotnot:

This statement requires qualification in one respect; during the period after the conversion to Christianity (the eleventh and early twelfth centuries), skalds tended to avoid the use of kennings because they were felt to be too closely connected with paganism, and concentrated more on elaborate syntactic fragmentation. However, from about 1150 new Christian kennings came into use and, in what one might term the antiquarian period of the thirteenth and fourteenth centuries, kennings with pagan content were again brought into use for political and religious purposes. (s. 24, fotnot 25)

Det bevarade materialet ger under förutsättning att det är rätt daterat anledning till de slutsatser som presenteras här. Det ser faktiskt ut som om bruket av kenningar går ner under den aktuella perioden. Men det finns inget stöd i materialet för att det berodde på att kenningarna "were felt to be too closely connected with paganism"; detta är Clunies Ross slutsats, som inte är baserad på något som är explicit omnämnt i källorna. Det mest

problematiska i resonemanget är emellertid knutet till den muntliga traderingen. Om skalderna inte ville använda kenningar i sin diktning under 1000- och början på 1100-talet på grund av att de associerades med ett "hedniskt" förflutet, hur kunde då de äldre dikterna, som traderats muntligt från 800-talet och framåt, överleva? I tystnaden dör som bekant den muntliga traditionen. Om dessa dikter trots allt har traderats genom den kritiska perioden just efter den i kyrkans egen historieskrivning etablerade tiden för kristningen måste skaldernas förhållningssätt antagligen förklaras på ett annat sätt.

När Clunies Ross hastigt behandlar teorierna om att de mytologiska eddadikterna kan ha sitt ursprung i ett hedniskt, rituellt framfört drama tycks hon inta en position som talar just för mitt resonemang. Här konstaterar hon:

This characteristic has led some scholars to conclude that eddic mythological poetry is the record of sacred dramas, once enacted in pre-Christian ritual (see Philpotts 1920; Holtmark 1950; Gunnell 1995). Aside from the lack of corroborative evidence for such rituals, one imagines that it would be very unlikely for material with such a history to have been preserved by a Christian compiler of the late thirteenth century. (s. 29, fotnot 1)

Jag är helt enig med Clunies Ross om att det mesta talar emot att den mytologiska poesin har sina rötter i rituella skådespel. Men resonemanget om att en kristen kompilator inte skulle ha nedtecknat den här typen av belastat material torde ju i så fall gälla i lika hög grad också för skaldedikter med mytologiskt innehåll eller kenningar som bygger på kunskaper om en föregivet för-kristen tro. Därmed blir det svårt att okritiskt upprätthålla synen på de förkristna poeternas dikter som autentiska.

Clunies Ross tycks emellertid inte vara helt fast i sin övertygelse om att sentida kompilatorer inte skulle nedteckna skaldestrofer eller eddadikter som vidareförde för-kristna föreställningar. Något senare konstaterar hon nämligen:

In pre-Christian times, this trope is likely to have been tied to the invocation of the destruction of the world at Ragnarök and the ruler being received into Valhöll, as we see in Eyvindr skáldaspillir's *Hákonarmál* (c.961), discussed below. (48)

En syn på den norröna diktningen som muntlig måste rimligen i dag först och främst utgå från att även en memoriserad dikt, som man anser att framför allt skaldediktningen är, måste traderas för att överleva. Om en skald inte efterlämnar sig spår i minnet hos de efterlevande i form av memoriserade dikter blir han som bäst hågkommen som just "skald" och det kan i sin tur knytas berättelser och senare kanske rentav strofer till honom. Hans egna strofer kommer omedelbart att försvinna in i glömskan. Men även om skaldens strofer framförs och traderas måste vi räkna med att de förändras, i högre eller lägre grad beroende på ett flertal faktorer som knyts dels till diktens form, dels till traditionens förutsättningar. För många av de föregivet äldsta dikterna som diskuteras av författaren gäller att de inte är formellt avancerade och alltså i likhet med eddadikterna sannolikt snabbt skulle förändras i traditionen. De kunde möjligen överleva, men både form och innehåll skulle förändras över tid; den bevarade formen skulle därmed som bäst representera slutstadiet i en lång utveckling, inte dikten som den framfördes flera århundraden tidigare.

Ännu ett exempel på edda- och skaldedikternas föregivna tradering från en för-kristen föreställningsvärld och in i den kristna finner Clunies Ross i de bildbeskrivande dikterna. Clunies Ross skriver om dessa:

The pictorial poem is the subgenre of skaldic verse in which mythic and legendary narrative is paramount, and thus it is not surprising to discover that it had virtually no place in the skaldic repertoire after the conversion to Christianity. The subgenre shows a continuity with mythic and heroic narratives in eddic measures, but transposed to a courtly setting. (55)

Detta påstående blir genast problematiskt. Om denna subgenre inom skaldediktningen skulle mista sin betydelse efter kristningen på grund av att den behandlade myter och legender från förkristen tid skulle man vänta sig dels att de äldre dikterna inte längre skulle traderas, dels att motiven skulle vara försvunna i det bevarade bildmaterialet. Men det är ju just det som inte är fallet. Bilder av Sigurðr fáfnisbani finner vi exempelvis i anslutning till en kristen runinskrift på Ramsundshällen i Sverige (1000-tal) och på kyrkportalen från Hylestad (1200-tal) i Norge, och på en dopfont från Norum kyrka i Bohuslän (1100-tal) finner vi Gunnar Gjúkason som spelar harpa med fötterna i ormgruppen. Det här materialet föreligger alltså i bilder knutna till kristna sammanhang från just den period av kristnandet som Clunies Ross uppfattar som negativ till de förkristna motiven.

Det kunde argumenteras för att material av heroisk karaktär var lättare att assimilera för den kristna kyrkan, men även myterna återfinns i kristna sammanhang. Det motiv som här ska diskuteras som exempel är berättelsen om Þórr och fångsten av miðgarðsormr som föreligger i ett antal skaldedikter och i eddadikten *Hymiskviða*. De bilder vi har som kan knytas till denna berättelse har samtliga tillkommit i kristen kontext. Berättelsen har dessutom, som påpekats av bl.a. Otto Gschwantler (1968) och James W. Marchand (1975), i den kristna översättningslitteraturen associerats till det apokryfiska *Nikodemusevangeliet*, på norrönt område omtalad som *niðrstigningsarsaga*, där Kristus stiger ned i helvetet för att hämta sina trogna till himlen och där Satan omtalas som just *miðgarðsormr* (se senast Janson 2005). Både i bildframställningar och i texter togs alltså miðgarðsormr i bruk av kyrkan just under den period som av Clunies Ross anses ha varit fientligt inställd till de förmodat hedniska motiven. Författaren är inte omedveten om detta bruk av motivet, tvärtom beskrivs det i fotnot 11 på sidan 57, emellertid utan att det tycks få konsekvenser för författarens hållning till den aktuella frågeställningen.

En intressant iakttagelse som omnämns endast i fotnoten (fotnot 11, s. 57) är att samtliga belägg för berättelsen om fiskafänget i skaldediktningen återfinns i handskrifter av *Snorra Edda* och i eddadikten *Hymiskviða* som finns bevarad i två medeltida handskrifter, varav den ena också innehåller *Skáldskaparmál*. Det är ju nämligen i *Snorra Edda* som berättelsen förekommer i prosa. Detta kunde ge anledning att överväga de argument som framförts av Henrik Janson för att berättelsen om fiskafänget har sin utgångspunkt i *Nikodemusevangeliet* och i tidiga kristna berättelser (Janson 2005).

Författaren diskuterar ingående de olika titlar som anges för dikterna i det medeltida materialet och argumenterar för att dessa återspeglar en syn på genrer inom diktningen som återgår på en lång muntlig tradition. När dikten *Hqfuðlausn* som tillskrivs Egill Skallagrímsson diskuteras konstaterar Clunies Ross emellertid något som torde vara viktigt för diskussionen om samtliga dikters namn, nämligen att namnet endast föreligger i medeltida prosakällor som är betydligt yngre än själva dikten (32). Hon konkluderar:

It is not known whether the title *Hqfuðlausn* derived originally from Egill's poem, as the actual name only appears in medieval prose sources much later than the poem itself, or whether it already existed as a generic title in the tenth century. (32)

Samma resonemang torde vara giltigt också för titlarna på samtliga de edda- och skaldedikter som faktiskt föreligger i handskriftsmaterialet från medeltiden. De kan aldrig föras längre tillbaka än till just detta material. Därmed blir frågan om titlarnas genremarkerande funktion genomgående främst en fråga om hur lärda islänningar uppfattade dem (se t.ex. Kellogg 1991). När Clunies Ross skriver att titeln *Haustlǫng* skulle ha sitt ursprung i att "its composer, Þjóðólfr of Hvinir, [presumably] took a whole autumn season to perfect it" (34) måste det därför betraktas som ren spekulatión.

I samband med synen på muntlig trading blir det också intressant hur Clunies Ross använder sig av talhandlingsteorin presenterad av John L. Austin (1962) och vidareutvecklad av John Searle (1969; 1979). På sidan 14 hävdar hon:

Skaldic-type poetry can be contrasted with eddic verse in several ways: in respect to its location in manuscript corpora, in its subject matter, in terms of authorship, with regard to certain illocutionary features, and in terms of style and verse form. (14)

I en fotnot redogör Clunies Ross för Austins och Searles definition av *illocutionary speech acts*:

The term 'illocutionary' is derived from the writings of the philosophers J.L. Austin (1962) and John Searle (1979) on the nature of speech acts, in which they recognised a difference between constative acts, whose validity depended on their truth or falsity in the circumstances in which they were uttered (or were said to have been uttered), and performative speech acts, which were divided into illocutionary and perlocutionary acts, the former acts that occur in speech, the latter acts that occur through or as a result of speech. This approach to language, which has considerable relevance to the study of Old Norse poetry, recognises the effects of speech acts upon speakers and hearers rather than focusing exclusively on their truth value. (fotnot 13)

I det fortsatta resonemanget återkommer talhandlingsteorin som ett redskap för analys av edda- och skaldedikter som talhandlingar vid ett par tillfällen som något i princip accepterat. I inledningen till kapitel 2 konstaterar författaren:

The nomenclature of eddic poems whose medieval titles are known indicates that they were classified as speech-related genres of various kinds, that is, they were conceptualised as speech acts in an Austinian sense. (29)

I ett senare kapitel där författaren lanserar en "indigenous speech-act theory" aktualiseras språkhandlingarna åter. Clunies Ross argumenterar:

To return now to the indigenous categories of eddic and skaldic poetry, it seems fair to say that those categories are based upon what we can extrapolate as an indigenous speech-act theory, that classified kinds of poetry in terms of illocutionary and perlocutionary acts. It means that early Scandinavian people must have perceived kinds of poetry as performatives, and this is not surprising given the often closely felt relationship between poetry and other kinds of performatives, like sorcery or magic, which persisted, as Bo Almqvist has clearly demonstrated in the second volume of his *Norrön niddiktning* (1974), well beyond the Middle Ages in Iceland. (77)

Det finns emellertid flera skäl att invända mot sättet på vilket Clunies Ross här använder sig av Austins och Searles terminologi. En första invändning mot hennes resone-

mang gäller etableringen av en "indigenous speech-act theory". Här lämnar teorin forskaren och blir i stället en del av det som ska utforskas. Härmed förvandlas alltså den teori om mänsklig kommunikation som Austin och Searle etablerade till en inhemsk modell för hur olika framförandeformer kunde kategoriseras. Detta är en sammanblandning av det studerade och redskapen vi använder för våra iakttagelser som Austin och Searle sannolikt skulle uppfatta som mindre lyckad.

En andra invändning gäller talhandlingen i sig själv. De båda filosoferna talar nämligen inte i sina arbeten om litterära figurer. De är intresserade av att studera språklig interaktion och väljer enkla talhandlingar för att med utgångspunkt i dessa säga något om hur mänskligt språk fungerar. Ingen av dem ser på talhandlingen som en litterär figur. När talhandlingsteori senare har introducerats av Quentin Skinner för studier av texter som illokutionära eller perlokutionära "talhandlingar" är det i sig en utveckling bort från de syften som begreppen ursprungligen etablerades för. Det behåller emellertid hos Skinner fortfarande fokus på den språkliga handlingen, som muntlig eller skriftlig kommunikation. I Clunies Ross bruk av begreppen framstår de närmast som om Snorri Sturlusons och hans samtids representation av hur poesi framförs skulle skildra verkliga språkhandlingar. Därmed blandas korten och begreppen förlorar sin mening.

Ett rimligare sätt att närma sig de iakttagelser som Clunies Ross här presenterar skulle vara att se dem som representanter för hur medvetna 1200-talets skaldar och poetikförfattare var om det muntliga framförandet av poesi. Snarare än att vittna om en indelning av poesin med utgångspunkt i ett medvetande om olika typer av språkhandlingar, kan detta tolkas som att skriftställarna är väl skolade i retorik. Om deras indelning, vilket framstår som rimligt entydigt i Clunies Ross framställning, vittnar om en indelning i poetiska genrer med olika syften och kanske målgrupper, är det snarast 1200-talets retoriskt skolade syn som återspeglas.

De mest genomarbetade och intressanta kapitlen i boken är de som behandlar poesi och poetik under 1100- och 1200-talen. Här följer Clunies Ross väl upptrampade stigar där hon tidigare har presenterat viktiga arbeten. När hon övergår till behandlingen av utvecklingen från 1200-talet och under 1300-talet blir framställningen emellertid mindre initierad och framför allt mer tillfällig i sin diskussion av materialet. Clunies Ross konstaterar också helt riktigt:

Much more research needs to be carried out on the poetry of this period, particularly on the debt of Christian skaldic verse to Latin sources both in prose and verse and to Icelandic prose translations of Latin sources, as well as later poets' literary borrowings from their predecessors, before the late medieval poetic landscape can stand out clearly. (220)

Men det är inte fullt så illa ställt med forskningen på området som det framstår i författarens beskrivning. Under senare år har just 1300-talets poetiska landskap och dess intresse för poetik uppmärksamats i sin egen rätt i samband med att intresset för manuskriptkulturens särdrag har tillagts större vikt. En forskare som Guðrún Nordal (2001) som här endast diskuteras i samband med 1200-talets skaldedikt och Snorri Sturluson har t.ex. lagt stor vikt vid att samlingshandskrifter och kompilationer från 1300-talet återspeglar bruket av 1200-talets poetik. De tre bevarade pergamentshandskrifterna av t.ex. *Snorra Edda* är ju samtliga från 1300-talet och här föreligger texten i en kontext som kan sättas i relation till intresset för poetik i samtiden, alltså 1300-talets Island. Detta perspektiv lyfts emellertid inte fram av Clunies Ross som för 1300-talets del snarast väljer att koncentrera sig på ett litet urval av tidens skaldedikter.

Clunies Ross konstaterar, och med stöd i källorna, att skaldedikten under 1300-talet

är på väg att lämna plats för nya poetiska former. Här ger hon exempel från kristen skaldedikt på hur poeterna söker sig bort från det svårhanterliga bruket av kenningar och hur en mer latinpåverkad poesi vinner insteg i den kristna diktningen samtidigt som nya diktformer introduceras. Detta kunde emellertid ha vägts mot intresset för den äldre poetiken vilket illustreras av handskriftsmaterialet där t.ex. *Snorra Edda* inkorporerades i kompilationer som innehåller just poetik och grammatik. Det finns här antydningar om att det poetiska intresset är starkt vid kloster och kyrkskolor under perioden och att det föregick en diskussion mellan olika skolbildningar. För att denna ska komma till synes är det dock viktigt att handskrifternas vittnesbörd vägs in; snarare än att vara passiva bärare av äldre texter är de ständigt närvarande som aktiva medier i sin samtid.

Det är nu tid att återvända till bokens syfte och målgrupper. Clunies Ross inleder alltså boken med att nämna att en del av den bygger på föreläsningar för studenter medan andra delar baserar sig på den forskning hon har ägnat sig åt under de senaste decennierna. Detta framstår i vissa avseenden tydligt när man arbetar sig igenom boken.

Det finns som nämndes inledningsvis tydliga spår av att delar av den bygger på en serie föreläsningar. Bland annat märks detta i upprepningar som i föreläsningssituationen inte uppmärksammas, men som i bokform blir synliga, så t.ex. presenteras Bragi som den äldste skalden och hans *Ragnarsdrápa* som den äldsta bevarade dikten (s. 1, 34, 37, 105) och *Hákonarmál* får en relativt entydig datering tre gånger på 22 sidor: after 961 (s. 28), c.961 (s. 48), around 961 (s. 50). Den här typen av upprepningar härstammar sannolikt från föreläsningar där de ofta är nödvändiga för studenter som kanske konfronteras med materialet för första gången. I den tryckta boken hade det varit lätt att åtgärda dem i samband med att registret upprättades.

Mer uppsiktsväckande är de påståenden som presenteras utan referenser. I en föreläsningssituation förväntas man kanske inte ange vilka "most scholars" i det följande exemplet är, men för läsaren blir det en fråga som står obesvarad.

Most scholars have considered that poems such as *Hljðskviða*, the so-called *Battle of the Goths and the Huns*, from the *fornaldarsaga Hervarar saga ok Heiðreks konungs*, are among the oldest extant Old Norse poems, on grounds of subject matter, style and verse form. (11)

Rena slarvfel förekommer också som t.ex. i behandlingen av Egill Skallagrímssons dikt *Arinbjarnarkviða* där beskrivningen av versmåttet blir förvirrande, inte bara för en student utan även för någon med mer avancerade insikter i skaldediktningen. Först konstaterar författaren:

Egill Skallagrímsson chose *kviðuhátt* for two of his long poems, *Sonatorrek* ('Irreparable Loss of Sons'), a lament for the deaths of his sons and other family members, and *Arinbjarnarkviða* ('Poem about Arinbjörn'), a poem in honour of his friend, the Norwegian *hersir* ('local chieftain') Arinbjörn Þórisson. (23)

Arinbjarnarkviða introduceras alltså som en dikt i *kviðuhátt*, men endast några sidor längre fram beskrivs versmåttet som *ljóðahátt*:

Stanza 17 from Egill Skallagrímsson's *Arinbjarnarkviða* (c. 960 (not an attested medieval title)). This poem, in *ljóðahátt*, is known only from one medieval manuscript (Mǫðruvallabók (M), AM 132 fol., of c. 1350), where it is written on folio 99v after the text of *Egils saga*. (26)

Detta versmått exemplifieras på följande sida med en strof följd av informationen att dikten är i kviðuháttir:

We see here that poetry in *kviðuháttir* has similarities with both eddic- and skaldic-style verse, but is probably best classified as skaldic, for, though it has dispensed with internal rhyme, it is still a syllable-counting measure. (27)

Det här framstår som onödigt slarv i en bok med de pretentioner som Margaret Clunies Ross anger redan i titeln. För den första målgruppen, studenter inom norrön filologi, blir detta förvirrande och för mer erfarna forskare på området, den andra målgruppen, blir det irriterande.

Frågan om målgrupp uppkommer emellertid även av skäl som rör bokens disposition och innehåll. De första kapitlen, där de flesta slarvfelen förekommer är de jag uppfattar som återbruk av studentföreläsningar. Här återges ren handbokskunskap som i de flesta fall sannolikt får en mer insatt läsare att gå snabbt vidare med läsningen eller rentav gå vidare till följande kapitel i förväntan om att finna avsnitt mer riktade till experter på området. Detta tycks också vara dispositionen av boken; först presenteras ett par kapitel med grundläggande insikter i edda- och skaldedikter, och därefter följer ett antal kapitel med diskussioner av intresse för den mer erfarne forskaren. Här är det snarare så att många studenter sannolikt får problem med att följa resonemangen. Boken faller därmed mellan två målgrupper; den släpper sin första målgrupp efter de inledande kapitlen och låter den senare målgruppen vänta länge på en mer forskningsrelaterad diskussion. Detta är ett problem som författaren och redaktörer på D.S. Brewers förlag kunde ha ägnat mer tid åt innan boken publicerades.

Margaret Clunies Ross är, som nämndes inledningsvis, en av de ledande forskarna på det forskningsområde som behandlas i den här diskuterade boken. Hennes entusiasm för ämnet framkommer också på många ställen i arbetet. Ett signifikant citat från det sammanfattande kapitlet kan emellertid också sammanfatta problemet med boken. Clunies Ross skriver:

In spite of this book's status as, to some extent, a work in progress, I hope I have communicated the sense of excitement about Old Norse poetry and poetics as a major intellectual achievement of medieval Scandinavians, and Icelanders in particular, that those of us who work in this field currently experience. (234)

Inspirationen och entusiasmen finns där, men det räcker inte för att täcka över sömmarna i ett "work in progress" sammansatt av lösa delar och med olika målgrupper. En bok som i bokhandeln kostar 50 GBP, motsvarande 616 norska kronor måste leva upp till hårdare krav på kvalitetskontroll.

Litteratur

- Almqvist, Bo. 1965–74. *Norrön niddiktning. Traditionskritiska studier i versmagi*. I. *Nid mot furstar*. II 1–2: *Nid mot missionärer: senmedeltida nidtraditioner*. Nordiska texter och undersökningar 21 och 23. Stockholm: Geber.
- Amodio, Mark C. 2004. *Writing the Oral Tradition. Oral Poetics and Literate Culture in Medieval England*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Austin, John L. 1962. *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press.
- Clunies Ross, Margaret. 1987. *Skáldskaparmál. Snorri Sturluson's Ars Poetica and Medieval Theories of Language*. The Viking Collection 4. Odense: Odense University Press.

- . 1994. *Prolonged Echoes. Old Norse Myths in Medieval Northern Society I. The Myths*. The Viking Collection 7. Odense: Odense University Press.
- . 1998. *Prolonged Echoes. Old Norse Myths in Medieval Northern Society II. The Reception of Norse Myths in Medieval Iceland*. The Viking Collection 10. Odense: Odense University Press.
- Coleman, Joyce. 1996. *Public reading and the reading public in late medieval England and France*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Fooley, John Miles. 1995. *The Singer of Tales in Performance*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Gschwanter, Otto. 1968. Christus, Thor und die Midgardschlange. I *Festschrift für Otto Höfler zum 65. Geburtstag*, red. H. Birkhan & al., 145–68. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Guðrún Nordal. 2001. *Tools of Literacy: The Role of Skaldic Verse in Icelandic Textual Culture of the Twelfth and Thirteenth Centuries*. Toronto etc.: University of Toronto Press.
- Gunnell, Terry. 1995. *The Origins of Drama in Scandinavia*. Cambridge: D.S. Brewer.
- Harris, Joseph. 1985. Eddic Poetry. I *Old Norse-Icelandic Literature. A Critical Guide*, eds. Carol J. Clover & John Lindow (Islandica 45) 68–156. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Holtmark, Anne. 1950. Myten om Idun og Tjatse i Tjodolfs *Hauslǫng*. *Arkiv för nordisk filologi* 64: 1–73.
- Janson, Henrik. 2005. Snorre, Tors fiskafänge och frågan om den religionshistoriska kontexten. I *Hedendomen i historiens spegel. Bilder av det förkristna Norden*, red. Catharina Raudvere, Anders Andrén & Kristina Jennbert, 33–55. Lund: Nordic Academic Press.
- Johansson, Karl G. 1997. *Studier i Codex Wormianus. Skrifttradition och avskriftsverksamhet vid ett isländskt skriptorium under 1300-talet*. (Nordistica Gothoburgensia 20) Göteborg.
- . 1998. Rígsþula och Codex Wormianus: Textens funktion ur ett kompilationsperspektiv. *Alvísmál. Forschungen zur mittelalterlichen Kultur Skandinaviens* 8: 67–84.
- . 2000. *Völuspá* – muntlig och skriftlig tradition. En diskussion om skärningspunkten mellan filologi och litteraturvetenskap. I *Den fornnordiska texten i filologisk och litteraturvetenskaplig belysning*, red. Kristinn Jóhannesson, Karl G. Johansson, och Lars Lönnroth, (Göteborg Old Norse Studies, 2), 64–82. Göteborg.
- Kellogg, Robert. 1991. Literacy and Orality in the Poetic Edda. I *Vox intexta. Orality and Textuality in the Middle Ages*, eds. A. N. Douane & Carol Braun Pasternack, 89–101. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Marchand, James W. 1975. Leviathan and the Mousetrap in the Niðrstigningsarsaga. *Scandinavian Studies* 47: 328–38.
- O'Brien O'Keefe, Katherine. 1990. *Visible Song. Transitional Literacy in Old English Verse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Philpotts, Bertha. 1920. *The Elder Edda and Ancient Scandinavian Drama*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John R. 1969. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 1979. *Expression and Meaning. Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Karl G. Johansson
 Institutt for lingvistiske og nordiske studier
 Universitetet i Oslo
 Postboks 1102 Blindern
 NO-0317 Oslo
 k.g.a.johansson@iln.uio.no